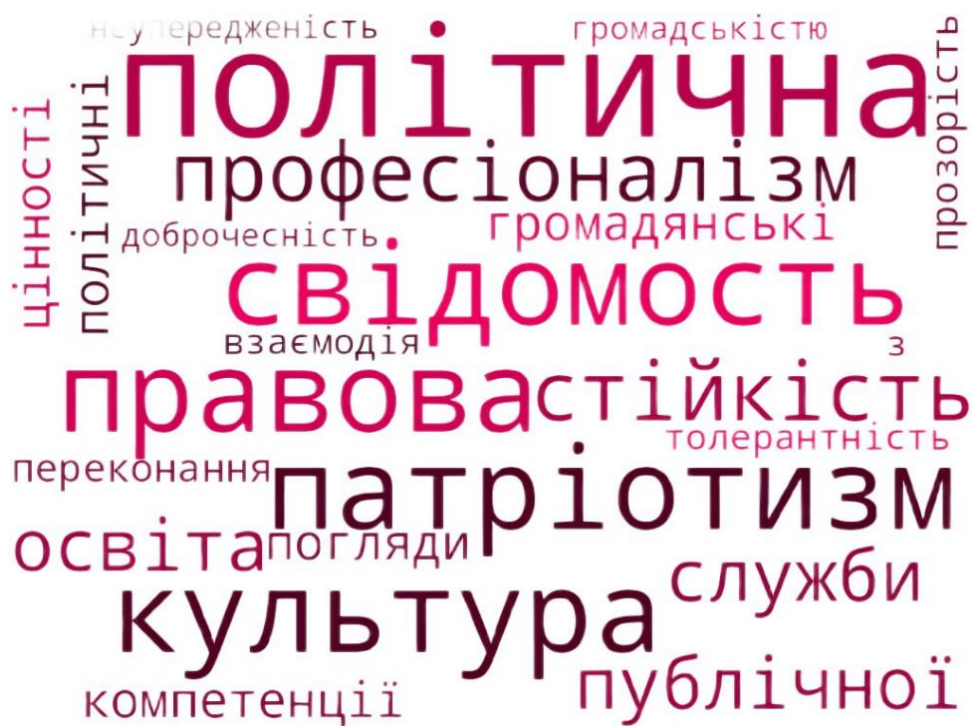

Звіт
за результатами соціологічного дослідження щодо
громадянської (політичної) освіти
публічних службовців

Київ
2023

Зміст

Вступ	3
Методологічні аспекти соціологічного дослідження.....	4
Портрет опитаних респондентів	5
Короткі висновки дослідження:	6
Основні результати дослідження	9
Детермінанти політичної культури публічних службовців	9
Вплив спрямованих та неспрямованих засобів політичної соціалізації на формування політичної культури публічних службовців в Україні.....	14
Політична неупередженість та принцип прозорості	20
Політична освіта публічних службовців	22
Висновки	2

Вступ

Майже два роки Україна живе, працює та захищається в умовах повномасштабної війни.

Російська агресія стала каталізатором змін у багатьох сферах, зокрема і в сфері публічної служби. Як показав досвід, вона змогла вистояти та адаптуватися до надскладних умов воєнного часу.

Готовність оперативно реагувати на неочікувані обставини, швидко підлаштовуватися під нові умови, виокремлювати пріоритети та сфокусуватися на них, здатність використовувати складне становище, як фундамент для розвитку – це ті фактори, які беззаперечно засвідчують стійкість публічної служби України.

Реалії сьогодення вимагають від публічних службовців демонстрації високого рівня професіоналізму, патріотизму, нестандартності мислення та гнучкості при прийнятті рішень, а також політичної свідомості.

За словами Голови Національного агентства України з питань державної служби Наталії Алюшиної “упродовж війни державні службовці виявили себе свідомими громадянами, здатними брати відповідальність і виявляти ініціативу”.¹

І хоча в умовах війни публічна служба все ж зазнала істотних змін, вона і надалі продовжує не просто повноцінно функціонувати, а й реформуватися.

На сьогодні одним із важливих завдань, які стоять перед публічною службою, є трансформація політичної та правової свідомості публічних службовців на засадах поширення цінностей Європейського Союзу. Саме

євроінтеграційні зусилля нашої держави мають бути підкріплені функціонуванням корпусу вмотивованих, висококваліфікованих публічних службовців, які усвідомлюють відповідальність за результати своєї діяльності перед державою та громадянським суспільством. Більше того, до сучасного публічного службовця висуваються не тільки вимоги професіоналізму та доброчесності, а й необхідність розуміння ключових тенденцій розвитку політичних процесів у національному та глобальному контекстах. Саме тому дослідження рівня політичної свідомості, основних потреб політичної освіти є надзвичайно актуальним в умовах сьогодення. Враховуючи те, що протистояння здійснюється не тільки безпосередньо на полі бою, але й в інформаційному просторі, то цілями атак стають не лише військові та інфраструктурні об’єкти та мирне населення, але і політико-ідеологічні установки громадян, їх цінності та переконання. Зважаючи, що публічні службовці перебувають на передових позиціях соціальної взаємодії, саме вони, в першу чергу, можуть потрапляти під вплив ворожих інформаційно-психологічних атак. Одним із ключових факторів захисту, у такій ситуації, є належний рівень політичної освіти публічних службовців, яка покликана формувати їх політичну та правову свідомість.

Тому дослідження рівня громадянських компетентностей публічних службовців є надзвичайно актуальним питанням, якому і присвячено запропоноване дослідження

¹ Голова НАДС Наталія Алюшина: першими країна втрачає найбільш підготовлених і конкурентних держслужбовців. Інтерв’ю Голови Національного агентства України з питань державної служби Наталії Алюшиної

агентству “Інтерфакс-Україна”. URL: <https://nads.gov.ua/news/holova-nads-nataliia-alushyna-pershymy-kraina-vtrachaie-naibilsh-pidhotovlenykh-i-konkurentnykh-derzhsluzhbovtziv>

Методологічні аспекти соціологічного дослідження

Метою соціологічного дослідження є з'ясування потенційних напрямів і форм реалізації програм політичної освіти публічних службовців шляхом визначення їхніх оцінок, установок та поглядів, що відображають основні параметри політичної свідомості та політичної культури суб'єктів публічно-управлінських відносин у контексті демократичних перетворень.

Завдання соціологічного дослідження:

1. З'ясувати рівень розвиненості окремих складових політичної культури публічних службовців та визначити основні детермінанти, що впливають на її формування.
2. Визначити потенціал корпусу публічних службовців щодо реалізації принципів демократичного врядування.
3. Визначити вплив спрямованих (традиційних форм освіти, виховання, неформальної та інформальної освіти) та неспрямованих (ЗМІ, досвіду, неформальних відносин) засобів політичної соціалізації на формування політичної культури публічних службовців в Україні.
4. З'ясувати обізнаність публічних службовців щодо процедур участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування, зокрема участі в електоральних процесах.
5. Визначити міру політичної заангажованості публічних службовців.
6. З'ясувати рівень розвитку правової свідомості публічних службовців як фактор формування політичної культури та окремих результатів політичної (громадянської) освіти.
7. З'ясувати обізнаність публічних службовців про політичні ідеології та механізми функціонування політичної системи, а також визначити наскільки орієнтуються публічні службовці в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні
8. З'ясувати поширеність стереотипів політичної свідомості у корпусі публічних службовців України;
9. Визначити шляхом самооцінки публічних службовців рівень сформованості їхніх громадянських компетентностей.
10. З'ясувати оцінку ефективності найбільш поширених форм взаємодії публічних службовців з громадянським суспільством.
11. З'ясувати вплив соціально-рольових та статусних факторів (гендер, посада тощо) на формування політичної свідомості публічних службовців;
12. Визначити спрямованість публічних службовців щодо керування у своїй діяльності принципами поваги до людської гідності та прав людини, визнання цінності культурного різноманіття, демократії, справедливості, рівності та верховенства права, соціальної відповідальності.

Об'єктом дослідження є публічні службовці України, репрезентовані державними службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування.

Предметом дослідження є оцінки, установки, знання та орієнтації публічних службовців, що відображають основні параметри політичної свідомості та політичної культури, а також наявні політичні компетентності.

Методологія враховує необхідність дотримання критеріїв якості соціологічної інформації, а також своєрідність об'єкта дослідження (цільової аудиторії) – державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Було застосовано метод онлайн опитування за допомогою формалізованого інструментарію – анкети у Google Forms. Використання

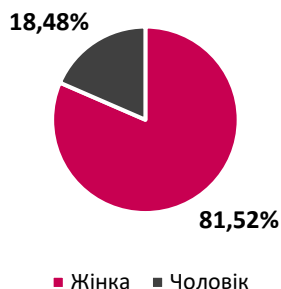
такого методу дослідження разом із офіційним супровідним листом забезпечило ефективне поширення анкети для опитування виключно серед представників об'єкта дослідження. Крім того, формалізований інструментарій має значний дослідницький потенціал завдяки можливостям використання різноманітних типів запитань, отримуючи від респондентів як відповіді за сформованим дослідником віялом відповідей, так і надаючи

можливості для висловлювання власної думки, у разі, якщо вона відрізняється від запропонованих варіантів. Дослідження тривало з 10 жовтня по 22 жовтня 2023 року, під час якого було опитано 33 671 особа з усіх регіонів України. Тип вибірки було визначено як комбінований з елементами спрямованого та стихійного відбору. Таким чином, були отримані відповіді тільки від тих респондентів, які мали бажання та можливість заповнити анкети.

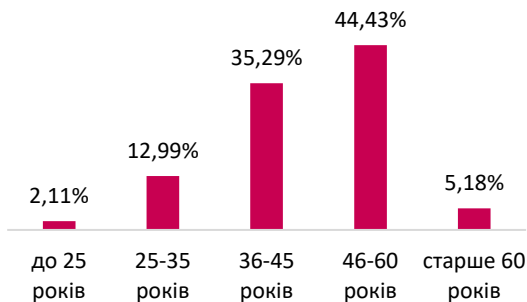
Портрет опитаних респондентів
81,5% опитаних респондентів є жінками, найбільша частка опитаних

(44,4%) перебуває у віковому діапазоні від 46 до 60 років, 35,3% опитаних віком від 36 до 45 років.

**Стать респондентів,
% опитаних:**

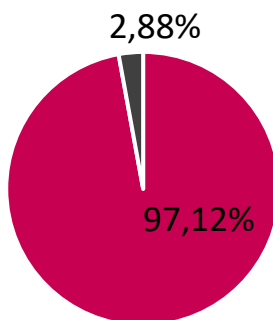
**Вік респондентів,
% опитаних:**

Важливим з точки зору теми дослідження також є з'ясування інших характеристик опитаних, зокрема тих,

які стосуються їх досвіду публічної служби.

**Респонденти працюють,
% опитаних:**

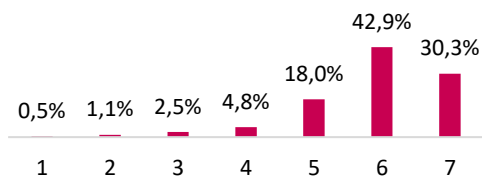

- На посадах державної служби
- Посадовою особою органів місцевого самоврядування

**Категорії державних
службовців, до яких
відноситься посада опитаних,
% опитаних:**

**Категорії посадових осіб
місцевого самоврядування, які
взяли участь у дослідженні,
% опитаних:**

Короткі висновки дослідження:

- Більшість опитаних публічних службовців постійно стежать за політичним життям як до початку збройної агресії з боку РФ, так і наразі (63,9%). Дані свідчать не тільки безпосередньо про високий рівень зацікавленості політичним життям, але й можуть опосередковано відображати їх потенційну активність щодо позитивного впливу на формування політичної повістки.
- 25,1% опитаних публічних службовців відзначили, що постійно обговорюють останні події в політичному житті країни з колегами. Більшість опитаних обговорюють такі події лише час від часу – 59,6 відсотків.
- Важливим проявом високого рівня відповідальності публічних службовців є те, що 78,6% опитаних визначили, що політичні міркування не впливають на прийняття рішень при виконанні службових обов'язків.
- Більшість цінностей, які підтримують публічні службовці, пов'язані із традиційними для українського менталітету цінностями: сім'єю, здоров'ям, матеріальним благополуччям. Зважаючи на війну, цінністю, яка є характерною майже для усіх публічних службовців є перемога.

- Було зафіксовано високий рівень усвідомлення змісту патріотизму, розуміння його справжнього наповнення. Так, такі прояви патріотизму як носіння одягу з символікою України (4,1% опитаних обрали цей варіант) або вивищення власної нації над іншими (2,2%) набрали набагато менше відповідей, аніж такі альтернативи, які дійсно визначають правильне усвідомлення феномену патріотизму: бажання жити і працювати на благо своєї країни (84,4% опитаних), гордість за свою країну та досягнення її громадян (57,6%), а також ті, які відображають рівень готовності до дії, наприклад, готовність захищати Батьківщину зі зброєю в руках (42,3% опитаних) або допомога Збройним Силам України (44,9% опитаних).
- Найбільш поширеними джерелами отримання інформації про суспільно-політичні події в Україні для публічних службовців є канали та групи в різноманітних месенджерах (54,3%), українські канали (50,1%), а також українські новинні Інтернет-портали та сайти (46,5%).
- 35,2% опитаних вважають, що найбільш ефективною формою взаємодії органів державної влади з громадськістю є вивчення громадської думки шляхом соціологічних опитувань, а також 34,5% опитаних - участь представників громадськості у громадських радах при органах державної влади.
- Стосовно реформування публічної служби, то, на думку опитаних, найбільшої уваги потребує такий напрям як реформування системи оплати праці державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування – це відзначили 63,4% опитаних. Усі інші варіанти набрали значно менше відсотків. Наприклад, подальше вдосконалення та імплементація нормативно-правової бази з питань державної служби та служби в органах місцевого самоврядування – 26,7% опитаних.
- Найбільш пріоритетними напрямками для розвитку політичної системи після завершення війни стали: активізація боротьби із корупцією (64,1% опитаних), завершення судової реформи та створення дієвих механізмів гарантування права на справедливий суд (42% опитаних). Окремим важливим напрямом визначено подальше впровадження стандартів врядування ЄС (27,6% опитаних).
- Дослідження зафіксувало майже суцільну підтримку думки щодо необхідності дотримання законів (на рівні 99,3% серед учасників дослідження), а також добру обізнаність у власних правах (93,8% опитаних визначили, що добре знають власні права). Проте варто відмітити, що 16,1% опитаних зазначили, що у разі гострої необхідності можна піти на певне порушення закону. Також зафіксовано помітну частку тих, хто переконаний, що значна частина законів у нашій державі “не працює” належним чином (78,1% серед опитаних), або у тому, що закони “працюють” тільки на обрану частину населення (68,5% респондентів).
- Більшість опитаних публічних службовців вважають, що принцип прозорості сприяє запобіганню корупційних проявів (68,5% респондентів), а також підвищенню довіри громадськості до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (67,1% респондентів).
- Отримані в дослідженні дані засвідчили, що найкраще публічні службовці обізнані з нормами загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (95,1%) та Конституцією України (92%).
- З точки зору ефективності формування політичної культури публічних службовців, перспективним видається додати такі елементи громадянської освіти - навчання принципам та видам залученості громадян в суспільних та політичних процесах, оскільки в дослідженні було зафіксовано низький рівень обізнаності респондентів із

нормами Закону України “Про громадські об’єднання”, так відзначили 59% учасників дослідження.

- Актуальними напрямами підвищення кваліфікації публічних службовців, які в тому числі впливають на їх політичну культуру є: управлінські та комунікативні навички.
- Також варто зазначити, що всі софт-скілл, які були включені до дослідження, загалом, за оцінками публічних службовців, розвинені на доволі високому рівні. Так, наприклад, 69,1% опитаних ключовою навичкою назвали вміння працювати в команді; ще 60,7% вважають притаманним для себе вміння брати відповідальність за прийняття рішень.
- 95,6% опитаних відзначили, що протягом останніх трьох років прослуховували курси, відвідували тренінги, семінари, пов’язані із професійним розвитком. Також набуті знання були дуже корисними для 53,8% опитаних респондентів.
- Найбільш необхідними є знання врегулювання конфліктних ситуацій з представниками ЗМІ – 56,3% опитаних зазначили, що не мають таких знань.

Основні результати дослідження

Детермінанти політичної культури публічних службовців

Політична культура публічних службовців визначається сукупністю їхніх переконань, цінностей, норм, звичаїв та практик, пов'язаних з політичною системою та виконанням державних обов'язків. Це важливий аспект, який впливає на якість та ефективність державного управління. Громадянська (політична) освіта публічних службовців повинна враховувати особливості формування політичної культури публічних службовців. Так, частинами такої освіти повинні стати, наприклад, знання та розуміння законів України та Конституції України. Публічні службовці повинні не тільки дотримуватись законів, а й виявляти повагу до принципів правової держави. Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування повинні

дотримуватися етичних стандартів і виявляти високий рівень доброчесності у виконанні своїх обов'язків тому політична освіта повинна включати і такий компонент. Публічні службовці повинні служити інтересам громадян та країни, а не власним чи партійним інтересам, а також повинні прагнути до відкритості та прозорості у своїй діяльності, щоб забезпечити довіру громадян до державних інституцій. Отже, варто дослідити як розуміють принцип прозорості самі публічні службовці. Дослідження великою мірою спрямоване саме на виявлення розбіжностей між тим, що "повинно" бути сформовано у публічних службовців, і тим, що є насправді; які розриви варто врахувати в контексті сучасної складної соціально-економічної та безпекової ситуації під час розробки освітньої стратегії.

Рис. 1. Рівень зацікавленості респондентів політичним життям в Україні (% відповідей респондентів)

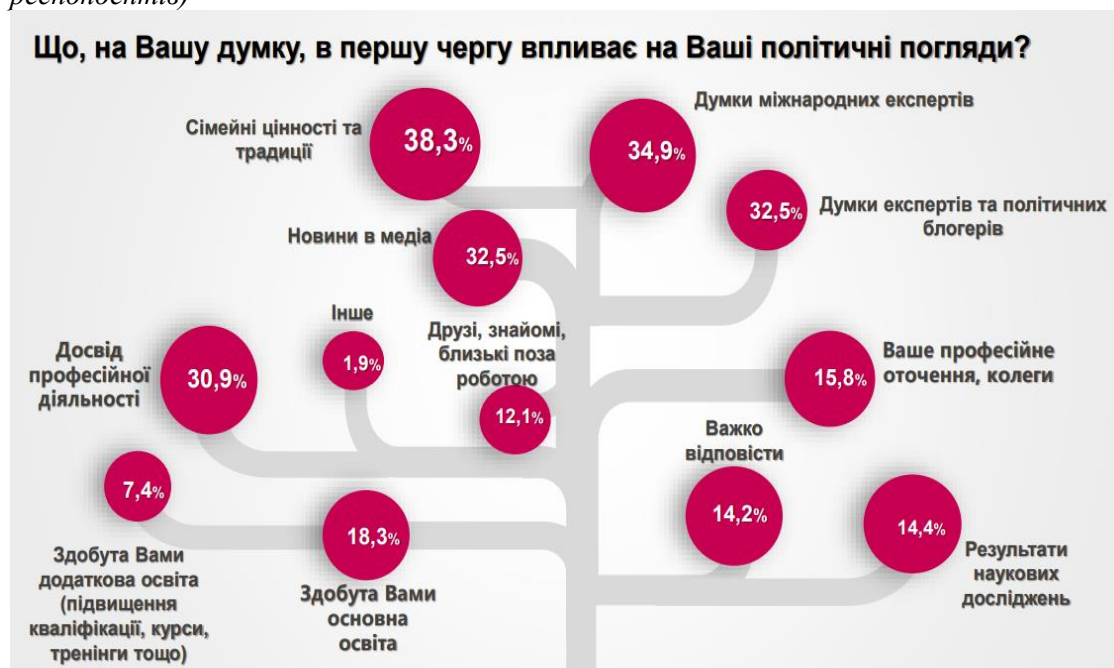

Формування політичної культури публічних службовців важко уявити без сформованої активної політичної позиції, або, принаймні, без чітко вираженого інтересу до політичного життя у країні. Тому виявлена активна зацікавленість публічних службовців цією тематикою є свідченням певного рівня сформованості політичної свідомості та культури.

Більшість опитаних публічних службовців постійно стежать за політичним життям як до початку збройної агресії з боку РФ, так і наразі (63,9%). Ще 21,2% респондентів раніше не стежили за політичним життям, а з початком збройної агресії почали стежити. 10,9% опитаних віддали перевагу варіанту “Як і раніше, так і зараз, рідко цікавлюсь політичним життям”. Частка умовно “байдужих” до

теми політики публічних службовців не є значною - 2,2% відповіли, що постійно стежили за політичним життям до початку збройної агресії з боку РФ, а зараз не стежать, а 1,4% зазначили, що взагалі ніколи не стежили та й зараз не стежать за політичним життям (Рис. 1). Такі дані свідчать не тільки про високий рівень зацікавленості щодо політичного життя, але й можуть опосередковано відображати їх потенційну активність щодо позитивного впливу на формування політичної повістки. Висока зацікавленість подіями політичного життя може відображати як їх професійний інтерес (у тому числі, відповідальність за сприяння розвитку та удосконалення політичного процесу в країні), але і бажання захистити громадські інтереси.

Рис. 2. Важелі впливу на політичні погляди державних службовців (% відповідей респондентів)

На думку опитаних на їх політичні погляди впливають фактори, які можна умовно поділити на декілька окремих груп. Так більшість респондентів відзначили, що на формування їх політичних поглядів впливають сімейні цінності та традиції (38,3% опитаних). Наступну групу умовно можна назвати “зовнішні

фактори та джерела інформації” - це думки міжнародних експертів (34,9% респондентів), новини у медіа (32,5% опитаних) та думки експертів та політичних блогерів (32,1% респондентів). Далі у рейтингу за спаданням розміщено фактори, які можна віднести до особистих, пов’язаних із освітою та професійною

діяльністю: досвід професійної діяльності (30,9% опитаних публічних службовців), основна освіта (18,3% опитаних), професійне оточення, колеги (15,8%). До факторів, які менше впливають на формування політичних поглядів публічних службовців можна віднести: результати наукових досліджень (14,4% опитаних), друзі, знайомі, близькі поза роботою (12,1%). Відзначимо, що вплив також має додаткова освіта (підвищення кваліфікації, курси, тренінги тощо) - 7,4% відзначили саме цей варіант. Ще 14,2% опитаних не змогли відповісти на дане запитання (Рис. 2). Останній показник є доволі високим і може свідчити про спонтанне та ситуативне формування політичних поглядів та, можливо, їх гнучкість.

Значна частка публічних службовців у відкритих відповідях пов'язують формування власних політичних поглядів із навичками критичного мислення та здатністю аналізувати події та повідомлення у мас-медіа: “розум, здатність мислити, співставляти інформацію та аналізувати”, “власний рівень критичного мислення до будь-якої інформації, отриманої ззовні”, “вміння критично думати та працювати в інформаційному полі”, “критичний аналіз задекларованих цілей і реалізованих кроків шляхом співставлення, зростання економіки, добробуту громадян, притік іноземних інвестицій критичне ставлення до подій”, “сам формую свої політичні погляди” та подібні інші.

Рис. 3. Рівень обговорення останніх подій в політичному житті країни з колегами по роботі (% відповідей респондентів)

Відповідь на запитання чи обговорюють публічні управлінці останні події в політичному житті країни з колегами по роботі стало підтвердженням отриманої раніше інформації, адже 25,1% опитаних публічних службовців відзначили, що постійно обговорюють. Більшість опитаних обговорюють останні події в

політичному житті країни з колегами лише час від часу – 59,6% (Рис. 3).

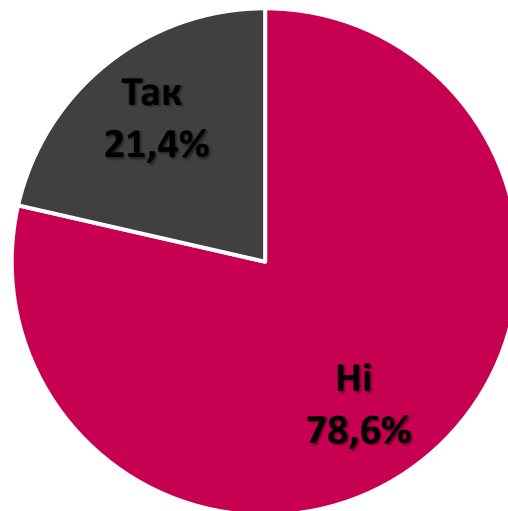
Проте варто відзначити, що обговорення та політичні погляди здебільшого не впливають на прийняття рішень під час виконання обов'язків, що також опосередковано свідчить про відповідальний підхід до публічної служби.

Важливим проявом високого рівня відповідальності публічних службовців є те, що 78,6% опитаних визначили, що з ними не траплялись

випадки, коли політичні міркування впливали на прийняття рішень кимось із колег при виконанні службових обов'язків (Рис. 4).

Рис. 4. Вплив політичних міркувань на прийняття рішень при виконанні службових обов'язків (% відповідей респондентів)

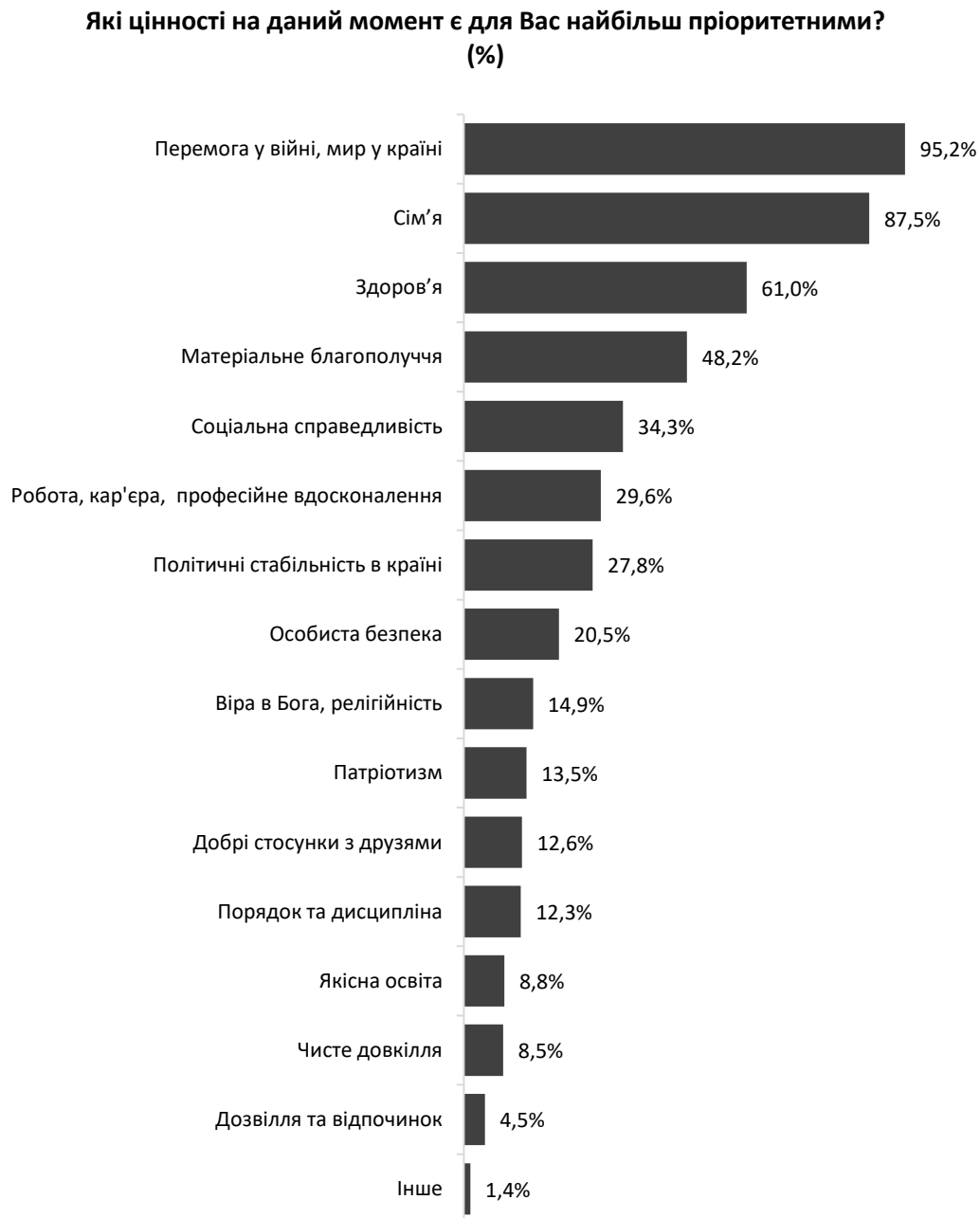
Чи траплялися випадки, коли політичні міркування впливали на прийняття рішення кимось із Ваших колег під час виконання службових обов'язків?

Дослідження найбільш пріоритетних для публічних службовців цінностей є важливим тому, що вони визначають сприйняття політичних подій та їх оцінку, визначають те, що є важливим, справедливим чи прийнятним для людини. Обираючи політичні партії чи рухи, люди схильні підтримувати ті з них, які відповідають їх цінностям, які є своєрідним фільтром, через який людина сприймає політичні

ідеї та події. І саме вони визначають її політичні переконання. Більшість цінностей, які підтримують публічні службовці, пов'язані із традиційними для українського менталітету цінностями: сім'єю, здоров'ям, матеріальним благополуччям. Зважаючи на війну, цінністю, характерною майже для усіх публічних службовців є перемога (Рис. 5).

Рис. 5. Пріоритетні цінності учасників дослідження (% відповідей респондентів)

Окремим важливим виміром ціннісних орієнтацій публічних службовців є розуміння патріотизму. Саме ця цінність визначає їх спрямованість на дотримання громадського інтересу (спонукає на прийняття рішень на користь громадян та країни в цілому), зміцнює відчуття

соціальної єдності, мотивує до високих стандартів поведінки. Проте в умовах війни патріотизм набуває нового значення, яке вимагає не тільки певного рівня усвідомленості важливості цієї цінності, але й безпосередніх дій (у тому числі, наприклад, готовності до захисту Батьківщини). Важливим результатом є

те, що отримані відповіді показали високий рівень усвідомлення змісту цієї цінності, розуміння його справжнього наповнення. Так, такі прояви патріотизму як носіння одягу з символікою України (4,1% опитаних обрали цей варіант) або вивищення власної нації над іншими (2,2%) набрали набагато менше відповідей, аніж такі, які дійсно визначають правильне

усвідомлення феномену патріотизму: бажання жити і працювати на благо своєї країни (84,4% опитаних), гордість за свою країну та досягнення її громадян (57,6%), а також ті, що відображають рівень готовності до дії, наприклад, готовність захищати Батьківщину зі зброєю в руках (42,3% опитаних) або допомога Збройним Силам України (44,9% опитаних) (Рис. 6).

Рис. 6. Розуміння патріотизму учасниками дослідження (% відповідей респондентів)

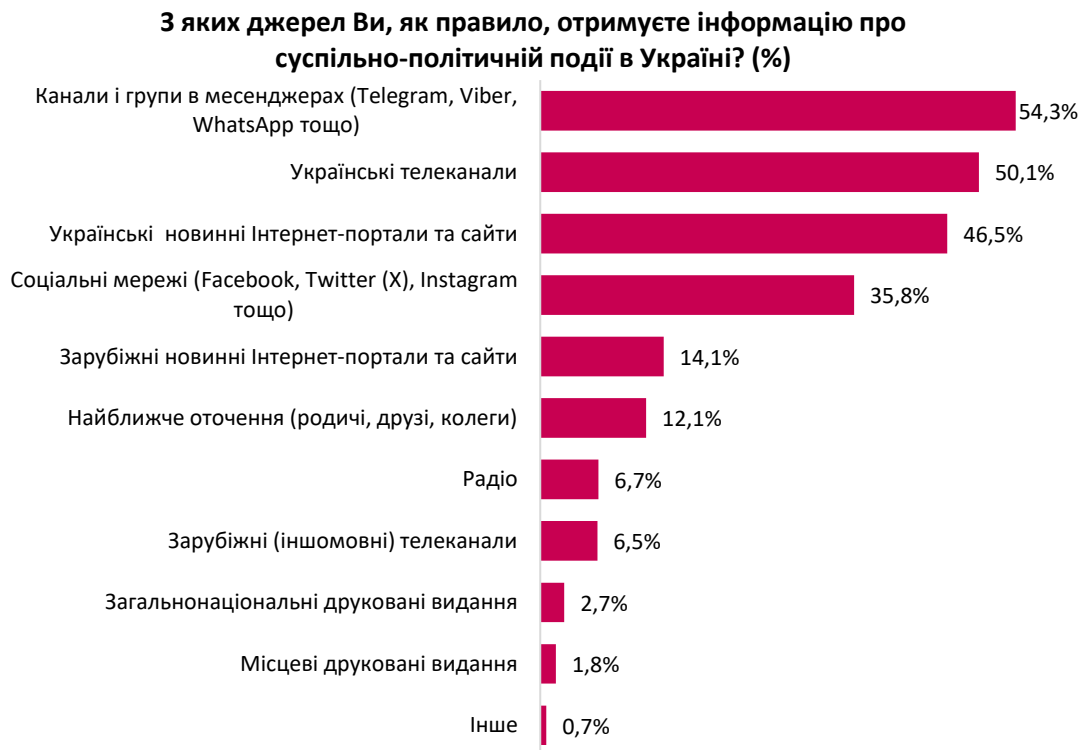

Вплив спрямованих та неспрямованих засобів політичної соціалізації на формування політичної культури публічних службовців в Україні

Окрім цінностей значний вплив на формування політичних поглядів людини мають джерела інформації якими вона користується. Це запитання було важливим з огляду на те, що розуміння найбільш зручних каналів отримання інформації для публічних службовців допоможе будувати ефективнішу комунікацію з цією

цільовою аудиторією. Дослідження визначило, що найбільш поширеними джерелами отримання інформації про суспільно-політичні події в Україні для публічних службовців є канали та групи в різноманітних месенджерах (54,3%), українські канали (50,1%), а також українські новинні Інтернет-портали та сайти (46,5%) (Рис. 7).

Рис. 7. Джерела отримання інформації про суспільно-політичні події (% відповідей респондентів)

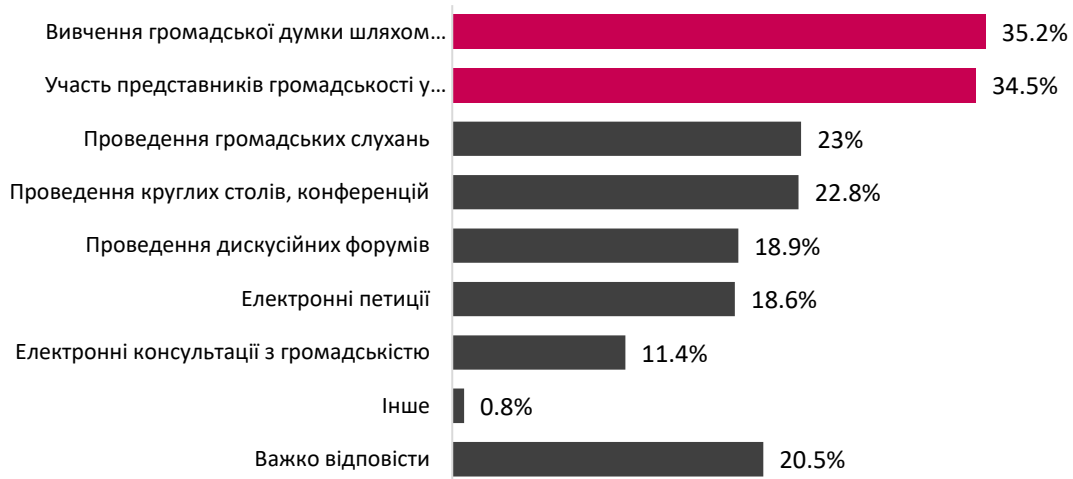

35,2% опитаних вважають, що найбільш ефективною формою взаємодії органів державної влади з громадськістю є вивчення громадської думки шляхом

соціологічних опитувань, а також 34,5% опитаних - участь представників громадськості у громадських радах при органах державної влади.

Рис. 8. Найбільш ефективні форми взаємодії органів державної влади з громадськістю (% відповідей респондентів)

Які форми взаємодії органів державної влади з громадськістю Ви вважаєте найбільш ефективними? (%)

Стосовно реформування публічної служби то, на думку опитаних, найбільшої уваги потребує реформування системи оплати праці

державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування – це відзначили 63,4% опитаних.

Рис. 9. Напрями реформування публічної служби, що потребують найбільшої уваги (% відповідей респондентів)

Які, на Вашу думку, напрями реформування публічної служби потребують найбільшої уваги? (%)

Усі інші варіанти набрали значно менше відсотків. Наприклад, подальше вдосконалення та

імплементація нормативно-правової бази з питань державної служби та служби в органах місцевого

самоврядування – 26,7% опитаних. Відзначимо, що більшість учасників дослідження є державними службовцями категорії “В”, тому такий результат може свідчити про приховане

незадоволення матеріальним забезпеченням та оплатою праці, що також може відобразитися на результатах їх роботи.

Рис. 10. Пріоритетні завдання розвитку політичної системи після завершення війни (% відповідей респондентів)

Важливим для практичного результату дослідження було отримати відповідь, що саме потрібно вважати найбільш пріоритетним для розвитку політичної системи після завершення війни. Такими напрямками стали: активізація боротьби із корупцією (64,1% опитаних), завершення судової реформи та створення дієвих механізмів

гарантування права на справедливий суд (42% опитаних). Окремим важливим напрямом визначено подальше впровадження стандартів врядування ЄС (27,6% опитаних). Зауважимо, що ці напрями у межах компетенції перебувають у фокусі діяльності НАДС.

Розвиток цих та інших перспективних напрямів удосконалення

політичної системи неможливо розглядати окремо без сформованого рівня усвідомлення потреби такого розвитку у цільовій аудиторії, тому важливим є визначення наскільки розвиненою є правова та політична свідомість публічних службовців, якими є їх переконання та готовність до дотримання правових норм безвідносно до власних політичних поглядів. Дослідження зафіксувало майже суцільну підтримку думки щодо необхідності дотримання законів (99,3% учасників дослідження), а також добру обізнаність у власних правах (93,8% опитаних визначили, що добре знають власні права). Проте варто відмітити, що

Рис. 11. Результати вимірів окремих складових правової свідомості учасників дослідження (% відповідей респондентів)

16,1% опитаних зазначили, що у разі гострої необхідності можна піти на певне порушення закону. Також зафіксовано помітну частку тих, хто переконаний, що значна частина законів у нашій державі "не працює" належним чином (78,1% серед опитаних) або "працюють" тільки на обрану частину населення (68,5% респондентів) (Рис. 11). Це вимагає системної роботи з удосконалення загального права справедливості в цілому, удосконалення вітчизняної нормативної бази та невідворотності покарання, застосування норм права для всіх без виключення категорій населення.

Підтвердженням отриманих раніше даних стали результати, які засвідчили, що тільки 60,2% опитаних публічних службовців вважають, що їх участь у голосуванні на виборах впливає на ситуацію в країні. 23,5% опитаних

вважають, що їх думка не впливає на ситуацію в країні. Також значною є частка тих, хто не змогли остаточно відповісти на дане запитання – це 15,3% серед опитаних (Рис. 12).

Рис. 12. Частка респондентів, які впевнені, що їх участь у голосуванні на виборах впливає на ситуацію в країні (% відповідей респондентів)

Зауважимо, що відповіді респондентів на запитання що потрібно робити для дотримання вимог законів кожним членом суспільства, дозволяють констатувати, що політична та правова свідомість учасників дослідження знаходиться на доволі високому рівні. Так 31,2% опитаних вважають, що для цього потрібно утверджувати незворотність покарання за порушення

закону для будь-яких категорій громадян. 34,1% опитаних вважають, що потрібно підвищувати рівень правової свідомості громадян шляхом проведення просвітницьких заходів. Прихильниками дисциплінарної складової є 29,1% опитаних, які вважають, що потрібно підвищувати міру відповідальності та суворість покарання за порушення законів.

Рис. 13. Заходи забезпечення дотримання вимог законів членами суспільства (% відповідей респондентів)

Політична неупередженість та принцип прозорості

Незважаючи на те, що певна частина опитаних визначили себе членами професійної спілки або об'єднання (27,6% опитаних), 3,8% - членами громадського об'єднання, 3,3%

- релігійної організації, було зафіксовано високий рівень розуміння принципів політичної неупередженості та прозорості.

Рис. 14. Участь публічних службовців у політичних партіях, громадських об'єднаннях та інших організаціях (% відповідей респондентів)

Рис. 15. Визначення політичної неупередженості учасниками дослідження (% відповідей респондентів)

На Вашу думку, політична неупередженість державного службовця або посадової особи органів місцевого самоврядування - це...

Отримані відповіді дозволяють зробити висновок, що більшість опитаних публічних службовців розуміють принцип політичної неупередженості (Рис. 15), який забезпечує об'єктивність та справедливість у політичних процесах і прийнятті рішень. Політична неупередженість гарантує, що усі громадяни мають рівні можливості та права участі у політичних процесах, а отже, сприяє створенню рівних умов для всіх. Якщо громадяни вірять, що політичні інституції та представники діють неупереджено, це підвищує рівень довіри до системи. Відчуття, що усі групи отримують однаковий доступ та увагу сприяє утриманню легітимності політичних установ. Політична неупередженість сприяє об'єктивному аналізу і прийняттю рішень на основі фактів та аргументів, а не на підставі особистих чи групових інтересів. Це

допомагає уникнути корупції та неправомірного впливу. Політична неупередженість сприяє укріпленню демократії та утвердженню демократичних цінностей. Важливим було визначити, чи розуміють публічні службовці значення цього феномену як основоположного принципу, що забезпечує рівність, справедливість та демократію у політичному процесі. Крім того, це також перевірка знань статті 10 Закону України “Про державну службу”, в якій і викладено цей принцип.

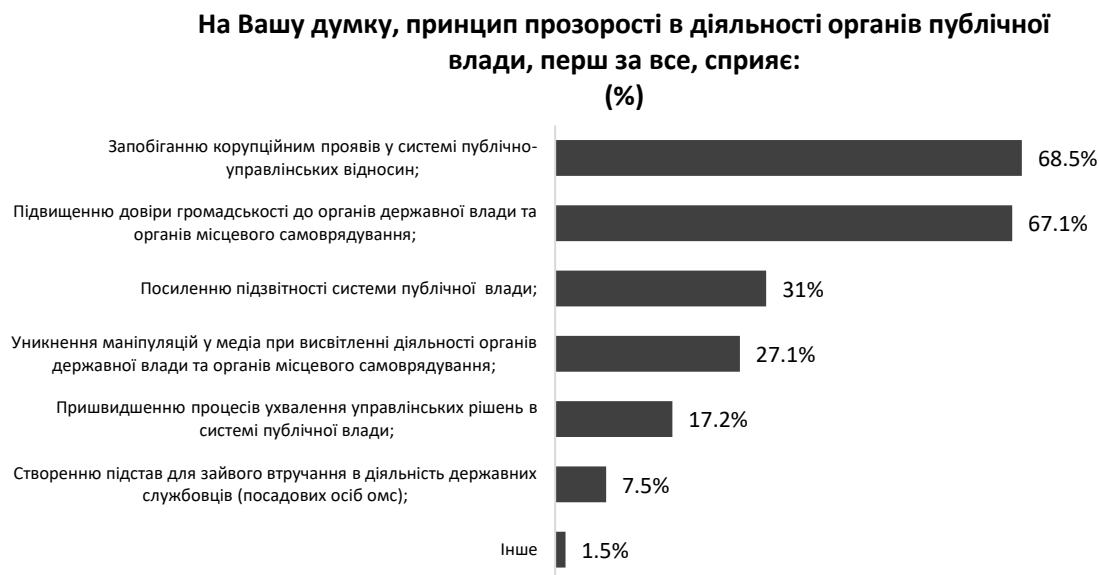
Одним із основоположних принципів належного урядування є принцип прозорості, відповідно до якого рішення ухвалюються згідно із законодавством, а інформація про діяльність публічної адміністрації повна і доступна громадянам.² Цей принцип сприяє формуванню довіри громадян до влади. Якщо дії владних структур відкриті та зрозумілі, це сприяє більшій

² Принципи належного урядування: Доступ за посиланням: <https://par.in.ua/good-governance/principles-of-good-governance>

взаємодії та відкритому обміну інформацією між публічною владою і суспільством. Це також може запобігти корупції та неправомірним діям,

оскільки публічні службовці перебувають під контролем та несуть повну відповідальність за свої дії.

Рис. 16. Розуміння принципу прозорості учасниками дослідження (% відповідей респондентів)

Дуже важливо, щоб усвідомлення необхідності використання даного принципу було сформоване у публічних службовців. Відзначимо, що більшість опитаних вважають, що принцип прозорості

сприяє запобігання корупційних проявів (68,5% респондентів), а також підвищенню довіри громадськості до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (67,1% респондентів) (Рис. 16).

Політична освіта публічних службовців

Аналіз основних детермінант політичної свідомості публічних службовців, вивчення їх цінностей та факторів, які впливають на формування їх переконання був би неповним без

вивчення існуючого рівня обізнаності з окремими нормами права, без вивчення рівня розвиненості їх софт-скіллів та визначення ефективності, здобутої раніше освіти.

Табл. 1. Рівень обізнаності з окремими нормами права серед учасників дослідження:

Оцініть, будь ласка, наскільки Ви обізнані з нормами:	[Конституції України]	[Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”]	[Виборчого кодексу України]

Погано обізнаний	0.89%	7.91%	13.36%
Швидше погано обізнаний	7.12%	27.69%	38.41%
Швидше добре обізнаний	49.87%	46.55%	38.60%
Добре обізнаний	42.13%	17.85%	9.63%

Оцініть, будь ласка, наскільки Ви обізнані з нормами:	[Закону України "Про громадські об'єднання"]	[Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування]	[Закону України "Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг"]
Погано обізнаний	15.94%	1.00%	4.80%
Швидше погано обізнаний	43.09%	3.89%	18.98%
Швидше добре обізнаний	32.62%	33.00%	48.28%
Добре обізнаний	8.34%	62.11%	27.93%

Отримані в дослідженні дані засвідчили, що найкраще публічні службовці обізнані з нормами загальних правил етичної поведінки державних

службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (95,1%) і Конституцією України (92%).

Рис. 17. Рівень обізнаності учасників дослідження з окремими нормами права (% відповідей респондентів)

З точки зору ефективності формування політичної культури публічних службовців, перспективним видається додати такі елементи громадянської освіти, як навчання принципам та видам залученості громадян в суспільних та політичних

процесах, оскільки у дослідженні було зафіксовано низький рівень обізнаності респондентів із нормами Закону України “Про громадські об’єднання” (так зазначили 59% учасників дослідження).

Табл. 2. Рівень потреб у додатковому навчанні для отримання знань за окремими напрямками:

Більшість запропонованих напрямів додаткового навчання визначаються публічними службовцями як потрібні:

Рис. 18. Частка учасників дослідження, які потребують проходження додаткового навчання (% відповідей респондентів)

	[Способів взаємодії з громадянами]	[Прав і свобод людини і громадянина]	[Структури та механізмів функціонування політичної системи України]	[Загальних знань про сучасні політичні системи закордонних держав]	[Способів запобігання проявам корупційної поведінки]
Не потрібно	36.78%	26.60%	41.47%	41.10%	31.14%
Потрібно	63.22%	73.40%	58.53%	58.90%	68.86%

% тих, хто вважає потрібним проходження додаткового навчання для отримання знань щодо:

Цікавим виявився той факт, що відсутня кореляція із таким фактором, як вік публічних службовців. Так, наприклад, потрібність додаткового навчання щодо способів взаємодії із

громадянами майже однаково була оцінена публічними службовцями всіх вікових категорій.

Табл. 3. Рівень потреб у додатковому навчанні в залежності від віку респондентів (% відповідей респондентів за віковими категоріями)

Наскільки потрібним є для Вас, на Вашу думку, проходження додаткового навчання для отримання знань щодо: [Способів взаємодії з громадянами]	25-35 років	36-45 років	46-60 років	до 25 років	старше 60 років
Не потрібно	37.29%	36.62%	36.80%	32.47%	38.17%
Потрібно	62.71%	63.38%	63.20%	67.53%	61.83%

Формування політичної культури публічних службовців важко уявити без розвинутих м'яких навичок. Їх формування може відбуватися протягом всього життя під час професійної діяльності або під час освітніх заходів. Для формування

найбільш оптимальної підготовки публічних управлінців варто врахувати які навички та уміння знаходяться на більш низькому рівні і включати до навчальних програм саме заходи, які сприяють їх формуванню.

Табл. 4. Рівень притаманності окремих умінь та навичок серед респондентів (% відповідей)

Оцініть, будь ласка, за 5-ти бальною шкалою, наскільки притаманні Вам такі уміння та навички (де 1 - зовсім не притаманні, 5 - повністю притаманні):

	[Комунікативні навички, необхідні для взаємодії з громадськістю]	[Управлінські навички]	[Вміння працювати в команді]	[Дотримання етики держслужбовців та посадових осіб місцевого самоврядування]
5 - повністю притаманні	44.3%	27.6%	69.1%	79.5%
4	39.2%	44.4%	27.0%	18.5%
3	13.3%	21.9%	3.4%	1.6%
2	2.1%	4.2%	0.4%	0.2%
1 - зовсім не притаманні	1.1%	1.9%	0.2%	0.2%

Отримані результати засвідчили, що актуальними напрямами підвищення кваліфікації публічних

службовців, які, в тому числі впливають і на їх політичну культуру, є управлінські та комунікативні навички.

Табл. 4.1. Рівень притаманності окремих умінь та навичок серед респондентів (%відповідей) – продовження таблиці.

Оцініть, будь ласка, за 5-ти бальною шкалою, наскільки притаманні Вам такі уміння та навички (де 1 - зовсім не притаманні, 5 - повністю притаманні)

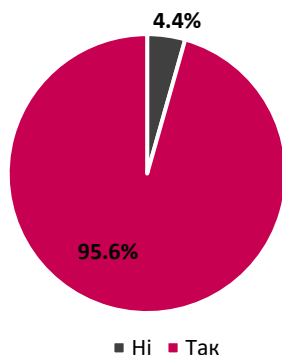
	[Вміння брати на себе відповідальність при прийнятті рішень]	[Вміння критично осмислювати інформацію при прийнятті рішень]	[Вміння взаємодіяти з представниками різних культур (релігій)]
5 - повністю притаманні	60.7%	53.8%	43.3%
4	33.6%	40.1%	41.2%
3	4.9%	5.3%	12.1%
2	0.5%	0.5%	2.2%
1 - зовсім не притаманні	0.3%	0.3%	1.3%

Зауважимо також, що всі софт-скіллі, які були включені до дослідження, за оцінками публічних службовців знаходяться на доволі високому рівні. Так, наприклад, повністю притаманними вважають для себе такі навички, як

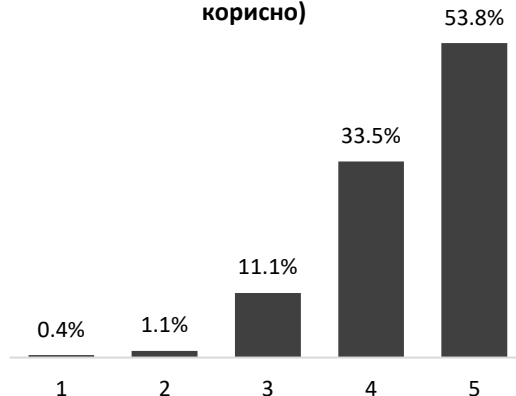
вміння працювати в команді 69,1% опитаних, 60,7% вважають повністю притаманними для себе вміння брати на себе відповідальність за прийняття рішень.

Рис. 19. Оцінки корисності пройденого навчання з професійного розвитку (% відповідей респондентів)

Чи доводилося Вам протягом останніх трьох років прослуховувати курси, відвідувати тренінги, семінари пов'язані з професійним розвитком?

Наскільки корисними виявилися набуті знання та навички при виконанні службових обов'язків (оцініть за 5-ти бальною шкалою, де 5 - дуже корисно, а 1 - зовсім не корисно)

95,6% опитаних відзначили, що протягом останніх трьох років прослуховували курси, відвідували тренінги, семінари, пов'язані із

професійним розвитком. Також набуті знання були дуже корисними для 53,8% опитаних респондентів.

Табл. 5. Рівень знань і навичок врегулювання (конструктивного вирішення) конфліктних ситуацій (% відповідей респондентів)

Чи маєте Ви знання і навички врегулювання (конструктивного вирішення) конфліктних ситуацій з:

	[... з колегами по роботі]	[... з громадянами, що звертаються до підрозділу в якому Ви працюєте]	[... з керівництвом]	[... з представниками ЗМІ]
Ні	8.55%	11.97%	17.24%	56.30%
Так	91.45%	88.03%	82.76%	43.70%

Одним із важливих завдань даного дослідження було дослідити наявність знань і навичок врегулювання різних конфліктних ситуацій. Відзначимо, що найбільш необхідними є

знання врегулювання конфліктних ситуацій з представниками ЗМІ – 56,3% опитаних зазначили, що не мають таких знань.

Рис. 20. Відповідальні за зміст політичної освіти (% відповідей респондентів)

Хто, на Вашу думку, має визначати зміст політичної освіти державного службовця або посадової особи органів місцевого самоврядування?

Третина опитаних респондентів не змогли визначитись із тим, хто має визначати зміст політичної освіти державного службовця або посадової особи місцевого самоврядування. Більшість же опитаних - 39% - вважають, що сам державний службовець (або посадова особа місцевого самоврядування) повинен визначати такий зміст. Важливо, що

чверть опитаних вважають, що зміст політичної освіти повинно визначати Національне агентство України з питань державної служби. Ще 23% опитаних вважають, що така відповідальність має бути покладена на заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку за фахом "Публічне управління та адміністрування".

Висновки

- На формування політичних поглядів публічних службовців впливають сімейні цінності та традиції, які визначають певне ставлення до влади та політичну активність (38,27% опитаних), а також “зовнішні фактори та джерела інформації” - думки міжнародних експертів (34,97% респондентів), новини у медіа (32,55% опитаних) та думки експертів і політичних блогерів (32,08% респондентів).
- Формування політичної культури публічних службовців тісно корелює із формуванням таких софт-скілл, як: критичне мислення, креативність, комунікація, бажання навчатись та інші. Тому, розробляючи навчальні програми, які включають питання політичної культури, варто звертати увагу на розвиток відповідних компетенцій, необхідних для виконання публічними службовцями своєї професійної діяльності.
- Активна зацікавленість публічних службовців політичним життям суспільства свідчить про певний рівень сформованості політичної свідомості та культури. Адже усвідомлення публічними службовцями своєї ролі в житті країни, активна громадянська позиція дозволяє впливати на функціонування політичної системи, ставлення та рівень довіри до існуючої влади. Як показало дослідження, більшість респондентів постійно стежать за політичним життям суспільства (63,9%).
- Найважливішими для публічних службовців є цінності, пов'язані із традиційними для українського менталітету ідеалами: сім'єю, здоров'ям, матеріальним благополуччям. На сьогодні, враховуючи фактор війни, пріоритетною цінністю майже для всіх учасників опитування є перемога.
- Дослідження визначило, що найбільш поширеними джерелами отримання інформації про суспільно-політичні події в Україні для публічних службовців є канали та групи в різноманітних месенджерах (54,3%), українські канали (50,1%), а також українські новинні інтернет-портали та сайти (46,5%).
- 35,2% опитаних вважають, що найбільш ефективною формою взаємодії органів державної влади з громадськістю є вивчення громадської думки шляхом соціологічних опитувань, а також 34,5% опитаних - участь представників громадськості у громадських радах при органах державної влади.
- Стосовно реформи публічної служби, то, на думку опитаних, для побудови професійної і якісної публічної служби важливе значення має реформування системи оплати праці, яка стимулюватиме публічних службовців до ефективної роботи та кар'єрного зростання, буде справедливою, прозорою та прогнозованою. Це відзначили 63,4% респондентів.
- Отримані відповіді дозволяють зробити висновок, що більшість опитаних публічних службовців розуміють у чому полягає принцип політичної неупередженості, який є важливою гарантією ефективності, дієвості та стабільності державної служби. Щодо розуміння принципу прозорості, більшість респондентів вважають, що його зміст полягає у сприянні запобіганню корупційних проявів (68,5%), а також підвищенні довіри громадськості до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (67,1%).
- Найкраще публічні службовці обізнані з загальними правилами етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (95,1%) та

Конституцією України (92%). Натомість рівень обізнаності респондентів щодо змісту Закону України “Про громадські об’єднання” є досить низьким (59% учасників дослідження).

- Також варто зазначити, що всі софт-скіллі, які були включені до дослідження, загалом, за оцінками публічних службовців, розвинені на доволі високому рівні. Так, наприклад, 69,1% опитаних ключовою навичкою назвали вміння працювати в команді; ще 60,7% вважають притаманним для себе вміння брати відповідальність за прийняття рішень.
- Щодо професійного навчання публічних службовців, то 95,6% опитаних відзначили, що протягом останніх трьох років вдосконалювали свої професійні знання, уміння та навички шляхом підвищення кваліфікації, а також самоосвіти, зокрема прослуховували курси, відвідували тренінги, семінари, пов’язані із професійним розвитком. Для 53,8% опитаних респондентів набуті знання були дуже корисними.
- Щодо актуальних напрямів підвищення кваліфікації публічних службовців, то 56,3% опитаних зазначили, що найбільш необхідними є оволодіння знаннями та навичками щодо врегулювання конфліктних ситуацій з представниками ЗМІ, а також управлінськими та комунікативними навичками.
- Результати дослідження свідчать про високу потребу публічних службовців у професійному навчанні у сфері громадянської (політичної) освіти, що, в свою чергу, вимагатиме від НАДС, як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, організації та координації цього процесу, зокрема щодо:
 - проведення систематичної оцінки потреб публічних службовців щодо політичної освіти;

- розробки нових та удосконалення існуючих програм підвищення кваліфікації відповідно до потреб публічних службовців;
- формування дієвого пулу викладачів та тренерів;
- розвиток та впровадження нових інструментів організації навчального процесу (зокрема, онлайн навчання та ін.);
- вивчення кращих європейських практик щодо формування громадянських компетентностей публічних службовців та їх впровадження з метою підвищення рівня політичної освіти українських публічних службовців.

- На думку учасників дослідження визначати зміст політичної освіти повинен сам державний службовець (або посадова особа місцевого самоврядування) – так вважають 39 відсотків. Важливо, що чверть опитаних (25,9%) вважають, що зміст політичної освіти повинно визначати **Національне агентство України з питань державної служби**, а також 23% опитаних вважають, що така відповідальність має бути покладена на заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку за фахом “Публічне управління та адміністрування”. Такі результати засвідчують важливу координаційну роль НАДС у формуванні ефективної політичної освіти публічних службовців, а також необхідність врахування думок та потреб публічних службовців під час формування навчальних програм.

Проведене дослідження показало доцільність подальшого вивчення найбільш оптимального співвідношення змісту навчальних програм для публічних службовців з політичної освіти, з точки зору їх корисності, а також підтримки відповідного рівня зацікавленості з боку самих публічних службовців.